

Nationale netwerken voor crisismanagement

Inleiding

De samenleving is vol risico's. Industriële calamiteiten, transportongevallen en terroristische aanslagen, kunnen grote gevolgen hebben voor mens en milieu. De hulpverleningsdiensten, gemeenten, veiligheidsregio's en het rijk, bereiden zich op alle mogelijke manieren voor om calamiteiten en crises doeltreffend te bestrijden en te beheersen.

Bij complexe en grootschalige gebeurtenissen, zoals CBRN-incidenten (Chemische, Biologische, Radiologische, Nucleaire incidenten), ernstige milieuverontreinigingen, verstoringen van de drinkwatervoorziening of terroristische aanslagen, kan er behoefte zijn aan gespecialiseerde kennis die de lokale en regionale hulpverleningsorganisaties niet in huis hebben. Om in die behoefte te voorzien heeft de rijksoverheid een aantal landelijke kennis- en expertisenetwerken gevormd; samenwerkingsverbanden van gespecialiseerde instituten en organisaties die het bevoegd gezag en de hulpverlening op verzoek kunnen ondersteunen met kennis en advies.

De kracht van de landelijke expertisenetwerken is dat de kennis en deskundigheid van een groot aantal onafhankelijke instanties en instituten is gebundeld. Hierdoor kan een samenhangend en onafhankelijk advies worden gegeven over te nemen maatregelen en te verwachten gevolgen van een calamiteit voor mens en milieu. De VROM-Inspectie is systeemverantwoordelijk voor het opzetten en het in stand houden en faciliteren van die nationale kennisnetwerken en de totstandkoming van het advies, maar is niet verantwoordelijk voor de inhoud van het advies. Dat is het netwerk en de aangesloten instituten. De ontvangers van het advies zijn niet verplicht het op te volgen, omdat zij hun eigen verantwoordelijkheid kennen voor het nemen van besluiten. Wel mag worden verwacht dat het advies bij hun besluitvorming wordt betrokken.

Via het VROM-Inspectie Meldpunt kunnen bestuurders, veiligheidsregio's en rijksdiensten 24 uur per dag en zeven dagen per week een beroep doen op deze samenwerkingsverbanden tussen departementen en kennisinstituten, de zogenaamde Eenheden Planning en Advies (EPA).

De EPA's hebben deels een 'virtueel karakter'. Dat betekent dat de vertegenwoordigers van de deelnemende instituten niet fysiek in één ruimte bijeenkomen, maar dat zij hun adviserende taak uitvoeren vanaf de eigen werkplek. Informatie wordt uitgewisseld via een beveiligde internetomgeving. Door deze opzet kunnen de expertiseteams snel en efficiënt werken. De landelijke expertisenetwerken bieden ondersteuning en advies aan crisisteam op landelijk, regionaal en lokaal niveau.

Ook kunnen de netwerken internationaal ingezet worden eventueel gekoppeld aan de Environmental Assessment Module (EAM).

In deze brochure stellen we de netwerken in het kort aan u voor en kunt u lezen voor wie de ondersteuning en adviezen bedoeld zijn en hoe u een beroep kunt doen op de landelijke kennisnetwerken.

*(Kader)

Hoe kunt u ons bereiken?

Bij incidenten: VROM Inspectie Meldpunt, tel. 070-3832425.
7 dagen per week, 24 uur per dag bereikbaar

Voor algemene informatie:
VROM-Inspectie, Stafafdeling Crisismanagement, tel. 070-3394602.

*

Eenheid Planning en Advies nucleair (EPAn)

Stralingsongevallen spreken door hun aard tot ieders verbeelding. De effecten van die ongevallen kunnen een grote impact hebben op de volksgezondheid en milieu. Vanwege het complexe karakter is in 1988 besloten tot het opstellen van het Nationaal Plan Kernongevallenbestrijding (NPK) door de Nederlandse overheid. In dit plan zijn de uitgangspunten voor de bestijding van stralingsongevallen vastgelegd. Een onderdeel van de nationale responsorganisatie voor stralingsongevallen is de Eenheid Planning en Advies nucleair (EPAn).

Wat is de EPAn?

De EPAn bestaat uit een front office en twee back offices: de Back Office Radiologische Informatie (BORI) en de Back Office Geneeskundige Informatie (BOGI). De front office wordt gevormd door functionarissen van diverse vakministeries en vertegenwoordigers van het BORI en het BOGI. In de back offices zitten deskundigen van diverse kennis- en researchinstituten. De samenstelling van de BORI en BOGI is afhankelijk van het soort incident en de specifieke deskundigheid die nodig is. De EPAn geeft adviezen over maatregelen die de bevolking bij stralingsongevallen moeten beschermen. Het type ongeval en de impact bepalen de rol van EPAn.

A- en B-ongevallen

Het NPK onderscheidt twee categorieën stralingsongevallen: A en B. A-ongevallen zijn onder andere calamiteiten in kerncentrales en kernreactoren. Bij een ongeval van categorie A coördineert de minister van VROM op nationaal niveau de afhandeling van het incident. Hiervoor kan de EPAn worden geactiveerd. De EPAn legt die adviezen voor aan de Interdepartementale Commissie Crisisbeheersing (ICCB), die op zijn beurt de ministeriële Commissie Crisisbeheersing (MCCB) adviseert. De voorgestelde maatregelen zijn bindend.

B-ongevallen hebben een minder grote impact en zijn regionaal of lokaal van karakter. Het gaat dan bijvoorbeeld om transportongevallen met radiologisch materiaal of het aantreffen van radioactief materiaal in metalen. De bestrijding van dergelijke incidenten valt onder de verantwoordelijkheid van de burgemeester. De betrokken bestuurders kunnen wel de kennis en expertise van EPAn inroepen. De voorzitter van EPAn kan afhankelijk van de situatie bij een B-incident besluiten om ook de EPA-n organisatie activeren.

Taken en werkwijze van de EPAn

De taken van de EPAn beginnen bij het verzamelen van informatie over het (dreigende) incident. Via modellen en metingen wordt door de back offices een inschatting gegeven van de gevolgen voor milieu en de volksgezondheid. Bij het verzamelen en beoordelen van meetgegevens over een mogelijke stralingsbesmetting, werken tal van partijen samen. Behalve over informatie uit het Landelijk Meetnet Radioactiviteit, kan de organisatie via het RIVM beschikken over twee radionucleaire meetwagens voor het verrichten van stralingsmetingen. Ook de regionale brandweren beschikken over meetploegen die radioactiviteit kunnen meten. Daarnaast kan een beroep worden gedaan op gespecialiseerde eenheden van defensie, die beschikken over beschermde pantservoertuigen met meet- en analyseapparatuur.

Na analyse van de verzamelde gegevens beoordeelt de EPAn de situatie en wordt een samenhangend advies opgesteld voor het treffen van maatregelen om de gevolgen voor het milieu en de de volksgezondheid te beperken.

Het advies richt zich op twee typen maatregelen.

- Directe maatregelen: bijvoorbeeld schuilen of evacuatie van de bevolking uit het getroffen gebied en het al dan niet verstrekken van jodiumtabletten.
- Indirecte maatregelen: bijvoorbeeld adviezen om bepaalde landbouwproducten of water uit de kraan niet te consumeren.

De EPAn stel ook voorlichtingsinformatie op voor de voorlichting aan de bevolking en specifieke doelgroepen, zoals landbouworganisaties en de industrie.

Samenstelling EPAn

- Ministerie van VROM
- Ministerie van BZK
- Ministerie van VWS
- Ministerie van LNV
- Ministerie van SZW
- Ministerie van Justitie
- Ministerie van Defensie
- RIVM/Centrum voor Gezondheid en Milieu
- RIVM/Laboratorium voor Stralingsonderzoek
- Kernfysische Dienst
- KNMI
- Voedsel- en waren Autoriteit
- RIKILT instituut voor voedselveiligheid
- Waterdienst (Rijkswaterstaat)
- Nationaal Vergiftigingen Informatiecentrum

*

Beleids Ondersteunend Team milieuincidenten (BOT-mi)

Een gekantelde tankwagen met giftige inhoud, lekkage van ammoniak uit een groot koelhuis, brand in een opslagplaats voor chemisch afval; het zijn enkele voorbeelden van gebeurtenissen die het milieu en de volksgezondheid ernstig kunnen bedreigen en schaden. Een kennisnetwerk van tien gespecialiseerde organisaties en instituten is beschikbaar om bij dergelijke calamiteiten advies en ondersteuning te bieden.

Wat is het BOT-mi?

In Nederland is veel kennis en deskundigheid aanwezig op het gebied van gevaarlijke stoffen en de effecten die zij kunnen hebben op het milieu, de volksgezondheid en de voedselketen. Expertise die bij diverse gespecialiseerde rijksinstituten en organisaties aanwezig is. Door de expertise van de tien deelnemende partners te bundelen via één centraal loket, kan een samenhangend en eenduidig advies aan de vragende gemeente of regio worden gepresenteerd.

Taken van het BOT-mi

Gezamenlijk brengen de partners van het BOT-mi kennis en deskundigheid bijeen die inzicht geeft in de gevolgen voor de volksgezondheid en het milieu van het vrijkomen van schadelijke stoffen op de korte en lange termijn. Wat zijn de effecten van een chemische lekkage op de waterkwaliteit? Wat is het gezondheidsrisico als een giftige rookwolk over land- of tuinbouwgebied trekt en giftige verbrandingsproducten in de voedselketen terechtkomen? Hoe voltrekt de verspreiding van een rookpluim of gaswolk zich bij gegeven weersomstandigheden en windrichting? Wat zijn de effecten van inademing of opname via de huid van bepaalde gevaarlijke stoffen? Op dit soort vragen kan het BOT-mi antwoord geven. Behalve adviezen en informatie kan het BOT-mi ook operationeel ondersteunen door te adviseren tot inzet van de Milieu Ongevallen Dienst en gaspakkenteams van het RIVM. Zij kunnen onder andere monsters van lucht, bodem en water nemen en chemische analyse op aanwezige stoffen verrichten.

Werkwijze

Bij een melding van een complex of grootschalig incident met mogelijke gevolgen voor mens en milieu, wisselen de vertegenwoordigers van de instituten informatie met elkaar uit via een beveiligde website, waarop de deelnemende vertegenwoordigers van de instituten inloggen. Zo hebben alle deelnemers gelijktijdig zicht op de vragen en de informatiebehoefte van de gemeente of regio waar het incident zich afspeelt. Alle BOT-mi partners hebben een pool van opgeleide en getrainde functionarissen in het leven geroepen, zodat van iedere deelnemende organisatie op ieder moment een vertegenwoordiger beschikbaar is.

De BOT-mi teamleider bepaalt in overleg met de vragende gemeente of regio of het volledige BOT-mi wordt geactiveerd of dat een beperkt aantal leden volstaat. De teamleider vervult de schakelfunctie tussen de adviesvragende autoriteiten en de BOT-mi organisatie. Hij bundelt de door de instituten aangeleverde deeladviezen, samen met de operationele secretaris, tot één samenhangend advies richting de vraagsteller.

Convenant met de veiligheidsregio's

In de meeste gevallen zal het Regionaal Operationeel Team van de veiligheidsregio het niveau zijn waarmee het BOT-mi samenwerkt. Het BOT-mi heeft met de 25 veiligheidsregio's een convenant gesloten, waarin is vastgelegd hoe de meldings- en alarmeringsprocedure verloopt en wie bij de veiligheidsregio het aanspreekpunt is voor het BOT-mi. Daarbij is via afspraken op maat rekening gehouden met verschillen in organisatie bij de veiligheidsregio's. Het BOT-mi neemt geen enkele beslissende of uitvoerende bevoegdheid of verantwoordelijkheid over. Die blijft altijd bij het lokale of regionale bestuurlijk gezag liggen.

Environmental Assessment Module (EAM)

De Environmental Assessment Module (EAM) is een mobiele meet- en laboratoriumfaciliteit die internationaal inzetbaar is. De EAM bestaat uit twee terreinwagens met alle benodigde uitrusting en drie specialisten. Eén voertuig is ingericht als mobiele meet- en analyse-eenheid, het andere bevat materialen voor logistiek en ondersteuning van het team. De EAM is inzetbaar bij rampen met gevaarlijke stoffen en kan ingezet worden in landen waar de benodigde specialistische kennis of capaciteit op het gebied van milieu ontbreekt en richt zich vooral op de middellange- en langetermijneffecten van milieurampen.

De EAM kan na een ramp milieu- en gezondheidseffecten snel en gedetailleerd in kaart brengen. De EAM kan samen werken met het nationaal Beleids Ondersteunend Team milieu-incidenten (BOT-mi) of de Eenheid Planning en Advies drinkwater (EPA-d).

De EAM is een gezamenlijk initiatief van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) en het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) en kan op verzoek worden ingezet.

Samenstelling BOT-mi

- Milieu Ongevallen Dienst(MOD)
- Centrum voor Externe Veiligheid (CEV)
- Nationaal Vergiftigingen Informatiecentrum (NVIC)
- Waterdienst van Rijkswaterstaat
- KNMI
- Instituut voor Voedselveiligheid RIKILT
- Voedsel en Waren Autoriteit (VWA)
- Milieudienst DCMR

- Nederlandse Vereniging voor Brandweezorg en Rampenbestrijding (NVBR)
- Coördinatiecentrum Expertise Militaire Gezondheidszorg van het ministerie van Defensie.

*

Eenheid Planning en advies Drinkwater (EPAd)

Drinkwater is een vitale voorziening voor de samenleving. Schoon drinkwater is van levensbelang en iedereen vindt het vanzelfsprekend dat er continu schoon water in onbeperkte hoeveelheid uit de kraan komt. Tal van oorzaken kunnen leiden tot verstoring van de drinkwatervoorziening op kleinere of grotere schaal en voor korte of lange duur, zoals een (dreigende) chemische of bacteriologische besmetting van het oppervlaktewater, drinkwaterbekkens of het leidingnetwerk. Maar ook een overstroming, langdurige droogte of een breuk in een grote transportleiding kan de drinkwatervoorziening voor grote aantallen mensen in gevaar brengen.

De drinkwaterbedrijven hebben bij het treffen van noodmaatregelen een grote eigen verantwoordelijkheid, en werken bij een drinkwatercrisis nauw samen met gemeenten, veiligheids- en politieregio's. De VROM-Inspectie heeft eigen handhavingsbevoegdheden en ziet toe op een effectieve uitvoering van de maatregelen. Als de maatregelen van het drinkwaterbedrijf alleen, niet toereikend zijn om het probleem op te lossen, kan de minister van VROM crisisbevoegdheden inzetten om de maatregelen te versterken.

Het overgrote deel van de verstoringen kan door de drinkwaterbedrijven zelf met eigen kennis en deskundigheid worden opgelost. Voor complexe calamiteiten in de drinkwatervoorziening kunnen de drinkwaterbedrijven en het bestuur een beroep doen op de Eenheid Planning en Advies-drinkwater (EPA-d). Ook het EPA-advies is een onafhankelijk deskundigenadvies samengesteld uit de deeladviezen van de betrokken kennisinstituten. Dit betekent dat een drinkwaterbedrijf als probleemeigenaar en verantwoordelijk voor het oplossen van een incident, het advies bij haar besluitvorming zal betrekken, maar niet verplicht is het ook op te volgen. Vanwege de speciale rol van de drinkwaterbedrijven zal een EPA-d advies naar het bestuur vooraf worden gedeeld en zo mogelijk afgestemd, met het drinkwaterbedrijf dat ter plaatse actief is.

Wat is de EPA-d?

De EPA-d is een samenwerkingsverband van organisaties en kennisinstituten op het gebied van drinkwater, die de belanghebbende organisaties in de sector en de overheid bij het oplossen van drinkwatercalamiteiten kunnen ondersteunen met kennis en advies. Zo kan ondersteuning worden geboden bij bemonstering en laboratoriumanalyse op de aanwezigheid van verontreinigende stoffen, bij het beoordelen van risico's van een besmetting voor de volksgezondheid en bij het formuleren van adviezen voor crisisbesluitvorming en voorlichting aan de pers, het publiek en andere doelgroepen.

De EPA-d-organisatie is flexibel en maakt zoveel mogelijk gebruik van de bestaande organisatiestructuur voor drinkwaterincidenten. Ook is de organisatie van de EPA-d optimaal afgestemd op andere overleg- en afstemmingsstructuren voor crisismanagement zoals het BOT-mi en de EPAn.

De producten en taken van de EPA-d ter ondersteuning van het oplossen van drinkwatercalamiteiten, richten zich niet alleen op de drinkwaterbedrijven. Maar ook bedrijven die beschikken over eigen waterwinning en drinkwatersystemen, zoals ziekenhuizen en de luchthaven Schiphol, kunnen een beroep doen op de kennis en deskundigheid van de expertorganisatie. Hetzelfde geldt voor bestuurders, veiligheidsregio's en de rijksoverheid. Een drinkwatercrisis raakt immers ook het domein van openbare orde en veiligheid en daarin heeft ook de burgemeester eigen wettelijke bevoegdheden. De taken van EPA-d zijn afgestemd op de Drinkwaterwet en de Wet veiligheidsregio's.

Taken en werkwijze

De werkwijze van de EPA-d komt overeen met die van het BOT-mi. Bij opschaling van de EPA-d organisatie wordt een team gevormd door een teamleider, een operationeel secretaris, een drinkwaterspecialist en een communicatiedeskundige. Dit team onderhoudt de contacten met de adviesvragende instantie(s)

Bij opschaling wisselen de vertegenwoordigers van de kennisinstututen informatie met elkaar uit via een beveiligde website, waarop de deelnemende vertegenwoordigers van de instituten inloggen. Zo hebben alle deelnemers gelijktijdig zicht op de vragen en de informatiebehoefte van het drinkwaterbedrijf, de gemeente of regio waar het incident zich afspeelt. Alle EPA-d partners hebben een pool van opgeleide en getrainde functionarissen in het leven geroepen, zodat van iedere deelnemende organisatie op ieder moment een vertegenwoordiger beschikbaar is. De EPA-d teamleider bepaalt in overleg met het betrokken drinkwaterbedrijf of de EPA-d wordt geactiveerd. De teamleider vervult de schakelfunctie tussen de adviesvragende autoriteiten en de EPA-d organisatie. Hij bundelt de door de instituten aangeleverde deeladviezen tot één samenhangend advies richting de opdrachtgever.

Samenstelling van de EPA-d (kennisinstututen)

- RIVM, Inspectie Milieu- en Gezondheidsadvisering (IMG),
- Laboratorium voor Zoönosen en Omgevingsmicrobiologie (LZO)
- Laboratorium voor stralingsonderzoek (LSO)
- Nationaal Vergiftigingen Informatiecentrum (NVIC)
- KWR (KIWA Waterresearch)
- Instituut voor voedselveiligheid RIKILT
- Het Waterlaboratorium (HWL)
- Voedsel en Waren Autoriteit (VWA)
- Waterdienst van Rijkswaterstaat
- Naast deze instituten participeren drinkwaterbrancheorganisatie Vewin en drinkwaterbedrijf Oasen in de beheersorganisatie van de EPA-d.

Landelijk Laboratorium Netwerk terreuraanslagen (LLN-ta)

Sinds de terreuraanslagen in de Verenigde Staten op 11 september 2001 is de waakzaamheid voor mogelijke terroristische aanslagen in de hele westerse wereld drastisch verhoogd. Ook in de nationale veiligheidsanalyses voor Nederland wordt rekening gehouden met het risico van een terroristische aanslag. De kans dat daarbij chemische, biologische, radiologische of nucleaire materialen (CBRN) worden gebruikt is niet ondenkbeeldig. Onderdeel van de landelijke responsorganisatie die in actie komt bij zo'n aanslag of de dreiging daarvan, is het Landelijk Laboratorium Netwerk terreuraanslagen (LLN-ta).

Wat is het LLN-ta?

Het LLN-ta is een samenwerkingsnetwerk van laboratoria, die zijn gespecialiseerd in onderzoek naar chemische strijdmiddelen, bacteriën en virussen of radioactief materiaal. De bundeling van expertise van een aantal vooraanstaande laboratoria maakt het mogelijk snel vast te stellen of bij een aanslag of de vondst van verdacht materiaal echt sprake is van een CBRN-dreiging.

Snelheid van handelen is bij een CBRN-dreiging cruciaal. Een CBRN-aanslag heeft andere kenmerken dan een 'normaal' industrieel ongeval of een transportongeval. Anders dan bij een ongeval is bij een terroristische CBRN-aanslag vaak moeilijk vast te stellen wat de exacte bron is van een besmetting en welke stoffen zijn gebruikt. De in het LLN-ta deelnemende laboratoria zijn erop gericht om in korte tijd een zo breed mogelijke analyse uit te voeren op chemische en biologische stoffen, zodat snel de juiste maatregelen kunnen worden getroffen om de besmetting in te dammen en getroffen personen op de juiste manier te behandelen.

Werkwijze

De ingang van het netwerk verloopt via het loket LLN-ta, dat is ondergebracht bij het RIVM. Dit loket verricht een screening, en analyses van verdachte objecten op CBRN stoffen. Bij een incident (zoals poederbrief) wordt doorgaans alleen het LLN-ta loket geactiveerd. Als een gespecificeerde analyse nodig is wordt een laboratorium dat is aangesloten bij het LLN-ta netwerk ingezet.

De laboratoria sturen hun analyses terug naar het LLN-ta loket, dat de uitkomsten terugkoppelt met het verantwoordelijke gezag op regionaal of landelijk niveau.

Bij verreweg de meeste meldingen van CBRN-verdachte situaties wordt niet het volledige LLN-ta netwerk geactiveerd. In vrijwel alle gevallen blijkt al bij het eerste onderzoek in de RIVM-laboratoria dat sprake is van 'loos alarm'. Zo worden jaarlijks gemiddeld veertig 'poederbrieven' die zijn aangetroffen bij bedrijven en in postkamers voor onderzoek naar het RIVM gestuurd voor onderzoek, tot nu toe blijkt dat de inhoud onschuldig is. Toch kan bij dit soort meldingen geen enkel risico worden genomen.

Om een goede inschatting te kunnen maken van de dreiging is een procedure verdachte objecten ontwikkeld. Bij een melding wordt in eerste instantie een

deskundige, ter plaatse gestuurd. Deze deskundige moet vaststellen of sprake is van een serieuze dreiging van een explosief of CBRN-besmet materiaal. Wordt daadwerkelijk verdacht materiaal aangetroffen en vertrouwt de deskundige dit niet, dan verricht de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD) onderzoek naar mogelijke explosieven en maakt (als er explosieven zijn aangetroffen) die onschadelijk. Daarna wordt het object speciaal verpakt en naar het RIVM getransporteerd. Als het vanwege de gevaarzetting nodig is kan er ook een gaspakkenteam worden ingezet voor het bemonsteren of veilig verpakken. Na inzet wordt het team grondig ontsmet.

Samenstelling LLN-ta

- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM)
- Centraal Veterinair Instituut Wageningen
- Douanelaboratorium
- KWR Watercycle Research Institute
- Nederlands Forensisch Instituut (NFI)
- Instituut voor voedselveiligheid RIKILT
- TNO Defensie en Veiligheid
- Voedsel- en Waren Autoriteit (VWA)

*(Kader)

CBRN-responsunit

De VROM-inspectie beschikt voor het analyseren van verdachte materialen over een mobiele CBRN-responsunit. Dit mobiel chemisch-biologisch laboratorium is gestationeerd bij het RIVM en is ingericht volgens de strengste veiligheidsnormen voor onderzoek naar chemische en biologische stoffen. In het mobiele lab kan met de modernste analysetechnieken een breed spectrum aan biologische en chemische stoffen worden aangetoond.